

УДК 378.147

Основні вимоги до сучасного викладача ВНЗ та досвід їх реалізації в Харківському інституті банківської справи УБС НБУ

Олександр Тридід,

доктор економічних наук, професор, директор,

Валентина Світлична,

кандидат історичних наук, доцент,
Харківський інститут банківської справи УБС НБУ

*Творчість заразлива. Поширюйте її.
Альберт Ейнштейн*

Ефективне вирішення завдань вищої освіти завжди базувалося на якості професорсько-викладацького складу навчальних закладів. Ті процеси, які сьогодні відбуваються у вищій освіті під впливом трансформаційних суспільних зрушень, обумовили багатократне збільшення ролі викладача ВНЗ та його діяльності. Сучасні дослідники визнають викладача головною дієвою особою у реалізації стратегії сучасного освітнього процесу, головним суб'єктом реформування освіти, називають викладача “ключовою фігурою ХХІ століття”.

Поряд із зростанням ролі викладача дослідники наголошують також на суттєвих трансформаціях вимог до викладацького складу. Сьогодні постає нагальна потреба розробки і реалізації нової моделі викладача вищої школи, яка була б адекватною зовнішнім викликам та відповідає б запитам вищої освіти. Питання про те, якою має бути ця модель, гостро дискутується в науковому та освітньому середовищі, однак на сьогодні залишається відкритим.

Над вирішенням проблеми формування сучасного викладача вищого навчального закладу працює багато вітчизняних та зарубіжних науковців. Різні аспекти цієї проблеми досліджуються в працях В.П. Андрущенко, В.І. Бондаря, Н.В. Гузій, О.А. Гури, О.І. Дубасенюк, І.А. Зязюна, І.Ф. Ісаєва, В.Г. Кременя, Н.В. Кузьміної, В.І. Лозової, В.С. Лозниці, В.І. Лугового, В.К. Майбороди, І.П. Підласого, Н.Г. Протасової, В.А. Семиченко, С.О. Сисоевої, В.О. Сластьоніна, В.І. Тесленка, О.Б. Ткаченка та ін.

Завдяки зусиллям представників різних галузей наукових знань:

- визначено сукупність якостей, здібностей, умінь та навичок, необхідних для успішної реалізації усіх функцій педагогічної діяльності;
- обґрунтовано структуру педагогічної культури вузівського викладача, рівні її сформованості;
- розроблено типології викладачів за різними критеріями, ієрархічні моделі їх здібностей;
- презентовано низку професіограм викладача вищого навчального закладу тощо.

Проте, незважаючи на значний інтерес науковців та їх напрацювання, проблема формування сучасного викладача вищого навчального закладу продовжує зберігати свою актуальність, яка на сьогодні зумовлюється постійними змінами зовнішнього та освітнього середовища, багатоплановістю та багатофункціональністю педагогічної діяльності у вищій школі, відсутністю єдиного розуміння сутності феномена педагогічної майстерності викладача ВНЗ. Існує крайня розмаїтість у визначенні вимог до особистісних та професійних якостей сучасного викладача як за кількістю цих якостей (лише здібностей, необхідних викладачу, нараховується до двохсот), так і за підходами до їх класифікації та структурування. Зазначимо також, що більшість досліджень здійснюється у суто теоретичній площині, у той час як поза увагою науковців залишаються важливі прикладні аспекти, пов'язані з модернізацією викладацького складу на практиці.

Метою цього дослідження є актуалізація головних вимог, які висуваються в наш час до вузівського викладача, та аналіз практичного досвіду Харківського інституту банківської справи УБС НБУ щодо їх реалізації.

Трансформація вимог до сучасного викладача обумовлена парадигмальними змінами освітнього простору. Проведений аналіз наукової літератури на предмет аналізу новітньої парадигми вищої школи дає підстави виокремити дві її головних стратегічних установки:

- перехід від традиційної знанневої моделі до компетентісної моделі освіти, яка зміщує кінцеву мету освіти на компетенції як нову одиницю виміру освіченості людини;
- перехід від суб'єкт-об'єктних до суб'єкт-суб'єктних взаємин між викладачем та студентом у процесі їх взаємодії.

Мова йде про переосмислення як ролі студента, так і ролі викладача в освітній діяльності. Зміна ролі студента полягає у перетворенні його із об'єкта на активно діючий суб'єкт навчання. Зміна ролі

викладача обумовлена тим, що навчання як засвоєння готових знань втратило свою актуальність у сучасному світі. Викладач має переорієнтувати власну діяльність на створення таких умов навчального процесу, які б сприяли розвитку особистості кожного студента, допомагали студенту зрозуміти необхідність самостійного здобуття й модернізації знань, наполегливої роботи із саморозвитку й самовдосконалення на шляху професійного становлення.

У зв'язку з необхідністю впровадження компетентісно-орієнтованого навчання та суб'єкт-суб'єктної взаємодії науковці обґрунтовують такі головні вимоги до діяльності викладача щодо організації навчального процесу:

- перехід від традиційного орієнтування на „середнього” студента до поглибленої індивідуалізації навчального процесу. Обов'язком викладача є організація навчального процесу відповідно до здібностей, інтересів, ціннісних орієнтацій кожного студента;
- побудова стосунків між викладачем та студентом на принципах довіри та співпраці, належна повага до кожного студента, незалежно від його здібностей та спроможностей;
- створення розвивального освітнього середовища, запровадження особистісно-орієнтованих, діалогічних, інтерактивних методів навчання.

Головне завдання викладача — не контролювати процес засвоєння студентами знань та карати їх за помилки, а виявляти й розвивати здібності та задатки студентів, допомогти їм у формуванні необхідних для життя та професійної діяльності компетенцій.

Яким чином здійснюється імплементація вимог нової освітньої парадигми в ХІБС УБС НБУ?

В основу діяльності навчального закладу покладено Концепцію інноваційного розвитку, яка чітко визначає стратегію розвитку Університету до 2020 року [1]. Як зазначено в Концепції, розвиток Університету базується на нових вимогах

до освітньої діяльності, на переході від розуміння освіти як сфери споживання, тобто передавання і отримання знань, до сфери творення — особистого і корпоративного опанування і компетентного застосування знань. Свою місію Університет бачить у реалізації моделі випереджаючої освіти, заснованої на ідеї становлення всебічно розвинутої особистості та її вміння адаптуватися до швидких змін у банківських і фінансових технологіях та суспільних процесах, що має забезпечити професійну самореалізацію та конкурентоспроможність випускників. Таке концептуальне визнання необхідності запровадження нових парадигмальних підходів має надзвичайно велике значення, оскільки саме в межах вимог Концепції інноваційного розвитку обґрунтовано методологію освітнього процесу та вибудовано компетентнісну модель професійної підготовки в Університеті. Ця модель пройшла успішну апробацію і вже знайшла своє висвітлення в українських і зарубіжних наукових публікаціях [2]. Зупинимось тут лише на основних підходах та умовах, які забезпечують ефективність системи професійної підготовки в Університеті. Серед них, перш за все, слід зазначити такі:

- аналіз і коригування навчальних планів, запровадження нових дисциплін, програм магістерської підготовки з урахуванням потреб і запитів Національного банку України та інших суб'єктів фінансово-кредитної системи;
- визначення інтерактивного навчання як домінуючого типу навчання, орієнтованого на особу кожного студента, на виявлення і розвиток його здібностей та інтелектуального потенціалу;
- створення методологічно обґрунтованої системи безперервної наскрізної практичної підготовки;
- формування розгалуженої системи зв'язків з роботодавцями, постійне відпрацювання нових механізмів взаємодії з ними;
- використання в навчальному процесі сучасних інформаційних технологій,

- формування власного інформаційно-комунікаційного середовища, що дозволяє здійснювати вільний доступ і застосування необхідної інформації;
- створення умов для оволодіння продуктивними способами соціальної взаємодії, комунікативними технологіями, знанням іноземної мови;
- відмова від вузькопрофесійної моделі фахівця-випускника, трансформація знань у нову якість духовними цінностями і економічно важливими особистісними якостями, серед яких — ініціативність, цілеспрямованість, прагнення до самореалізації, готовність до динамічних змін, соціальна відповідальність;
- оновлення навчально-методичного забезпечення, створення нового покоління навчальних посібників, орієнтованих на розробку змісту організації самостійної роботи студентів, на використання інтерактивних форм освітнього процесу.

ХІБС УБС НБУ визнав пріоритетність індивідуальної та самостійної роботи студентів. Викладачами здійснюється постійний пошук та розробка найбільш ефективного організаційного та інформаційно-методичного забезпечення цих видів діяльності студентів. Зокрема, на магістратурі виконання індивідуальних завдань з кожної дисципліни учбових планів здійснюється на підставі досліджень фактичної діяльності банківських установ, підприємств, фірм, до яких студенти прикріплюються відповідно з укладеними договорами. Така форма максимально оптимізувала індивідуальну роботу студентів-магістрів, розширила можливості для розкриття їх творчого потенціалу.

Активно впроваджуючи особистісно-орієнтоване навчання, інститут застосовує технологію роботи з творчо обдарованою молоддю. Забезпечено потужну (у тому числі й матеріальну) підтримку наукової діяльності студентів, які залучаються до наукових досліджень (у тому числі й тем на замовлення НБУ, інших банків і підприємств). Окрім тра-

диційних механізмів цієї технології застосовано нестандартний, а саме — диференційований підхід до формування академічних груп. На кожному курсі денної форми навчання одна із академічних груп формується із студентів, які виявили найвищий рівень підготовки. Проведений моніторинг засвідчив суттєву оптимізацію процесу навчання у такій групі: у студентів групи зростає мотивація до навчання, до наукової роботи, а головне — якісна успішність та результативність діяльності студентів. Рівень підготовки студентів групи дозволяє упровадити в ній викладання дисциплін базової і професійної підготовки іноземною мовою, захист дипломів іноземною мовою, що в свою чергу забезпечує більш якісний рівень мобільності студентів під час навчання, а в майбутньому — їх професійної мобільності і конкурентоспроможності. Диференційований підхід до формування академічних груп спочатку був реалізований як експеримент, а на сьогодні став звичною практикою.

З метою максимальної індивідуалізації навчання в інституті втілена технологія різнорівневого вивчення студентами іноземних мов. Групи для іншомовної підготовки формуються за рівнями володіння, визначеними загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної освіти. Диференційоване вивчення іноземної мови дає змогу організувати навчання з сильними групами в оптимальному темпі, краще навчати слабших. Студенти мають можливість підвищувати свій рівень, бо групи відкриті. Такий підхід у цілому дає можливість виявити повний діапазон потреб студентів, організувати навчання в оптимальному темпі з сильними групами, підвищити мотивацію, наблизити студентів з високим рівнем підготовки до володіння іноземною мовою на рівні європейських стандартів.

Таким чином, активно запроваджуючи компетентнісне, суб'єкт-суб'єктне навчання, ХІБС УБС НБУ запропонував низку інноваційних підходів та заходів, які заслуговують на увагу та поширення

в освітньому середовищі.

Шукаючи відповідь на питання, якими компетенціями повинні володіти сучасні вузівські викладачі, дослідники віддають перевагу творчій компетенції. Зрозуміло, що педагогічна діяльність, яка є творчою по своїй суті, завжди вимагала творчих працівників. Креативність у всі часи розглядалася дослідниками як важлива складова педагогічної майстерності. Однак сьогодні, в умовах динамічних змін зовнішнього середовища, відбулася актуалізація творчої компетенції, вона розглядається як системоутворюючий компонент у структурі професійної компетентності викладача [3]. Творча компетентність викладача ВНЗ — це інтегрована професійно-особистісна характеристика, яка включає такі якісні характеристики працівника, як інноваційність, мобільність, креативність. Творчий викладач володіє особистісною і соціальною мобільністю, мобільністю знань, здатністю до нестандартного мислення та інновацій. Лише творчі викладачі здатні здійснювати інноваційне навчання, підібрати найбільш ефективні технології, компетентно підтримати творчий розвиток студентів. Сьогодні ці здібності розглядаються не просто як досягнення окремих викладачів, а як вимоги до всіх науково-педагогічних працівників.

У зв'язку з цим постає питання, чи можна навчити творчості, прищепити креативність, мобільність, інноваційність?

Креативність — це природжена якість особистості, пряме прищеплення творчості, неможливе. Однак цілком можливе створення умов, що стимулюють творчу діяльність, спонукають до креативності. Як зазначають науковці, без створення таких умов не реалізується навіть природжена креативність [4].

Тобто, мова йде про необхідність створення у вищому навчальному закладі сприятливого простору для розвитку творчості викладача, «креативне олюднення навчального процесу» [5].

Яким чином вирішується це завдання в ХІБС УБС НБУ?

Концепцію інноваційного розвитку та Кодекс корпоративної культури УБС НБУ [6] визнають інноваційність домінуючим принципом розвитку навчального закладу. Визнання на концептуальному рівні інноваційного вектора розвитку Університету обумовило формування в навчальному закладі моделі інноваційної корпоративної культури, яка базується на таких цінностях, як академічна свобода, інноваційність, професійна мобільність, креативність. Створення інноваційної атмосфери в колективі, конструктивне ставлення до нововведень стали важливими механізмами розкриття та реалізації творчого потенціалу викладачів. Установка на актуалізацію креативності спонукає кожного викладача до особистісного зростання, відходу від традиційних схем до творчого пошуку.

На стимулювання інноваційної діяльності зорієнтована уся система менеджменту в інституті. Основним алгоритмом дій менеджменту є постійна і динамічна модернізація освітнього процесу. Так, уперше серед вітчизняних ВНЗ економічного профілю, в інститутах УБС НБУ було впроваджено підготовку магістрів з півторарічним терміном навчання. УБС НБУ став першим в Україні вузом, в якому створені і функціонують навчально-тренувальні банки і бухгалтерії, а також студентська кредитна спілка «Галичина». Одним із перших в Україні Університет розпочав запровадження елементів дистанційної освіти, а з 1 вересня 2011 року він отримав дозвіл Міністерства освіти і науки, молоді і спорту України розпочати експеримент з впровадження дистанційної форми навчання [7]. Створено лабораторію дистанційного навчання для реалізації експериментальних заходів щодо впровадження інноваційних методів системи дистанційної освіти, організації підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників інституту. І цей перелік інноваційних заходів можна продовжити. Така цілеспрямована і послідовна інтенсифікація інноваційних процесів в Університеті не просто сти-

мує, а прирікає викладачів на творчу діяльність, нестандартне мислення, на пошук найбільш оптимальних підходів до вирішення завдань нового порядку.

Слід зазначити, що на шляху інноваційного розвитку Університет отримав всеукраїнське визнання, ставши лауреатом першого Всеукраїнського конкурсу «Кращий вищий навчальний заклад із підготовки фахівців банківсько-фінансової сфери — 2011», перемігши відразу в двох номінаціях: «Кращий вищий навчальний заклад за якістю підготовки фахівців для банківсько-фінансової сфери» і «Вищий навчальний заклад — лідер з впровадження інноваційних технологій в навчальний процес». Оргкомітет конкурсу визнав, що УБС НБУ відповідає основним вимогам конкурсу: вдосконалення системи підготовки висококваліфікованих випускників вузів — фахівців банківсько-фінансової сфери, відповідність міжнародному рівню за профільними освітніми програмами і міжнародним критеріям оцінки якості підготовки фахівців банківсько-фінансової сфери [8].

Таким чином, як свідчить досвід УБС НБУ, формування інноваційної корпоративної культури, упровадження прогресивних форм менеджменту забезпечує консолідацію колективу для впровадження у навчальну, наукову, виховну та інші сфери діяльності нових, нестандартних процесів, процедур та технологій.

Ще однією важливою вимогою до вузівського викладача, особливо актуальною в наш час, є глибокі фахові знання, науково-дослідна робота у своїй галузі знань. Досвід переконує, що успішно навчає студентів лише той викладач, який глибоко володіє своїм предметом.

У контексті розгляду основних вимог до сучасного викладача доречно зазначити, що успіх викладача в першу чергу залежить все ж таки від особистої наполегливої цілеспрямованої роботи над собою, відповідальності за результати власної діяльності. Важливим чинником успішної професійної діяльності викладача завжди була і залишається також наявність у ньо-

го педагогічного покликання — свого роду хисту, таланту, усвідомленого прагнення присвятити себе саме навчанню і вихованню особистості.

Подані матеріали не вичерпують проблеми характеристики усього комплексу вимог до сучасного викладача вищого навчального закладу. В них актуалізовано головні із цих вимог у контексті змін, які відбуваються в освітньому просторі, а також узагальнено відповідний практичний досвід УБС НБУ.

На сьогодні головною вимогою до професійних та особистісних якостей викладача ВНЗ визнано творчу компетенцію, яка передбачає сформованість у викладача нестандартного мислення, володіння інноваційною стратегією та тактикою, гнучку адаптацію до змін змісту й умов професійної діяльності. Зрозуміло, що лише ті працівники, які володіють цими якісними характеристиками, зможуть забезпечити реалізацію вимог нової освітньої парадигми та підготувати висококваліфікованих конкурентоспроможних фахівців. Значні теоретичні та практичні напрацювання у вирішенні завдань щодо формування інноваційного кадрового потенціалу має Університет банківської справи НБУ. Узагальнення досвіду Харківського інституту банківської справи УБС НБУ дозволяє визначити концептуальні підходи та методику формування сучасного науково-педагогічного персоналу та запровадження компетентнісного, суб'єкт-суб'єктного навчання.

Література:

1. *Концепція інноваційного розвитку Університету банківської справи Національного банку України (м.Київ)* на 2010 — 2020 роки. — К. : УБС НБУ, 2010. — 19 с.

2. *Азаренкова, Г. М.* Формирование профессиональных знаний и учений студентов экономических специальностей / Г. М. Азаренкова, Е. Г. Головки // *Управ-*

ление качеством в современном вузе : сб. тр. Вып. 9. — СПб. : Изд-во МБИ, 2011. — С. 118–121; *Гадецкая, С. В.* Опыт обеспечения качества профессиональной подготовки в Харьковском институте банковского дела Университета банковского дела Национального банка Украины / С. В. Гадецкая // *Управление качеством в современном вузе*. Сб. тр. Вып. 9. — СПб. : Изд-во МБИ, 2011. — С. 27–28.; *Пасечник, И. В.* Опыт внедрения дистанционного обучения в Харьковском институте банковского дела Национального банка Украины / И. В. Пасечник, Е. Б. Швыдкая // *Материалы Междунар. науч.-практ. конф. «Актуальные проблемы экономики и современные технологии преподавания»*. — СПб. : Изд-во МБИ, 2011. — С. 64–68.; *Світлична, В. В.* Професійно-практична підготовка фахівців як чинник конкурентоспроможності вищого навчального закладу / В. В. Світлична, Т. С. Молодоря // *Вісник Університету банківської справи НБУ (м. Київ)*. — 2008. — № 1. — С. 133–136; *Світлична, В. В.* Формування компетентнісної моделі підготовки фахівців фінансово-економічного профілю / В. В. Світлична, О. П. Соболева // *Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»*. Тематичний випуск: Технічний прогрес і ефективність виробництва. — Харків : НТУ «ХПІ», 2010. — № 64. — С. 121–125.; *Смовженко, Т. С.* УБС НБУ: відповідь на виклики часу / Т. С. Смовженко // *Вища шк.*, 2009. — № 12. — С.47–54.; *Тридід, О. М.* Активізація людського капіталу у процесі професійної підготовки в ХІБС УБС НБ / О. М. Тридід, В. В. Світлична // *Новий колегіум*. — 2011. — № 2. — С. 56–61.; *Тридід, О. М.* Науково-дослідна складова як головний елемент підготовки творчо обдарованої молоді за магістерською програмою «Облік і аудит підприємницької діяльності» / О. М. Тридід, С. В. Шубіна // *Новий колегіум*. — 2010. — № 1–2. — С.44–51.

3. *Волобуєва, О. Ф.* Творча компетентність викладача вищої школи: психологічний аспект / О. Ф. Волобуєва // *Вісник*

Національної академії Державної прикордонної служби України. Психологічні науки. — 2011. — №4.

4. Сисоєва, С.О. Основи педагогічної творчості : підручник. — К. : Мілені, 2006. — С. 46.

5. Хамітов, Н. Креативність як фундаментальний концепт сучасної філософії освіти / Н. Хамітов // Філософія освіти. — 2009. — № 1–2 (8). — С.65.

6. Кодекс корпоративної культури УБС НБУ // Золотий резерв. — 2011. — № 8. — С.6.

7. Наказ МОНМС № 592 від 17.06.2011 р. «Про впровадження педагогічного експерименту з дистанційного навчання на базі Університету банківської справи Національного банку України».

8. УБС визнано кращим в Україні з підготовки банкірів // Золотий резерв. — 2011. — № 7. — С. 6–7.

20.06.2012